

kenis en toepassing geven. Juristen zoals notarissen moeten behulpzaam, maar bovenal een voorbeeld zijn in ijzeren tijden: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*. Waakzaamheid is nodig, want we weten ook waar die laatste drie woorden vertaald in het Duits – *jedem das seine* – aangetroffen zijn. Aan die waakzaamheid draagt Schütz op een goede wijze bij. Wie kan onbewogen om *Stolpersteine* heen?

JM Milo, Universiteit Utrecht

Noten

- 1 J.S.L.A.W.B. Roes, 'Wat deed de notaris tijdens de bezetting?' Bespreking van Raymund Schütz, (etc.) *WPNR* 2016 (7132).
- 2 Wouter Veraart, *Ontrechting en rechtsherstel in Nederland en Frankrijk in de jaren van bezetting en wederopbouw* (Deventer 2005).
- 3 HR 12 januari 1942, NJ 1942, 271.

Geoffrey M. Hodgson, *Conceptualizing Capitalism. Institutions, Evolution, Future*. (Chicago & London: Chicago University Press, 2015). 495 pp. ISBN 9780226168005.

DOI: 10.18352/TSEG.977

Dit boek geeft een grondig overzicht van wat kapitalisme is en hoe het zich heeft ontwikkeld. Hodgson, die veel gepubliceerd heeft over institutionele economie, gaat daarbij conceptuele diepgang niet uit de weg; hij wil doordringen tot de essentie van het kapitalisme. Hij zet daarbij de opvattingen en discussies van de grote denkers op een rij en neemt zelf een beredeneerd standpunt in.

Dat is opportuun omdat het kapitalisme tegenwoordig in het debat vaak een negatieve bijklank krijgt. Er zijn veel boeken die het kapitalisme kritisch benaderen als voedingsbodem voor de meer donkere episodes van de geschiedenis, zoals de slavernij, of voor momenten van grote maatschappelijke onrechtvaardigheid, zoals financiële crises. Opmerkelijk is dat recente boeken over de geschiedenis van het kapitalisme niet voortkomen uit de economische geschiedenis maar daar juist enige afstand van houden, omdat ze zich niet willen richten op economische ontwikkeling, maar op sociale misstanden, politieke onevenwichtigheden en te loorgang van sociale waarden. Of ze bepleiten een herwaardering van overheidsinterventie (zie hierover Eric Hilt, 'Economic History, Historical Analysis, and the "New History of Capitalism"', *Journal of Economic History* 77:2 (2017) 511-536). Dit hangt samen met de toenemende afkeer van neoliberale juichverhalen over de zegeningen van de vrije markt. Toch is het kapitalisme, ondanks alle problemen, per saldo een krachtig en succesvol systeem dat voor veel welvaart heeft gezorgd en dat is reden genoeg om te onderzoeken wat de kern ervan uitmaakt.

Dit boek stelt vragen als: hoe is het kapitalisme geëvolueerd (met aandacht voor Braudel, Tilly, Scott) en waar gaat het naar toe. Dat levert een dik boek op dat door zijn abstracte vraagstelling niet iedereen zal boeien maar dat toch belangrijk is. In essentie, zou je kunnen zeggen, gaat het bij kapitalisme om twee dingen: de vrijheid om een onderneming te beginnen (om iets te gaan verkopen op de markt), en het eigendomsrecht dat mogelijk maakt dat je de winst van die onderneming zelf mag houden. In de kapitalistische economie mag je zelf je start-up beginnen. Een feodale pachtboer mocht niet zelf een nieuwe boerderij beginnen en zijn surplus werd afgeroomd. Er is een aantal aanvullende eisen, zoals het bestaan van een markt, een toereikend financieel systeem, en een sterke overheid die de instituties bewaakt.

Het woord kapitalisme verwijst niet voor niets naar kapitaal: zo is het bestaan van een termijnmarkt, waar opties worden verhandeld op koop of verkoop, heel belangrijk. Deze faciliteert handel en investeringen. Je moet tenslotte weten wat je straks zult krijgen voor je product, vóórdat je het gaat maken. Een termijnmarkt is iets anders dan een goederenmarkt en bestaat wel voor kapitaal en niet voor arbeid. Als je dit voor arbeid zou hebben, zou je arbeid kunnen inzetten als onderpand voor een langetermijnlening om een investering te doen. Dit betekent dat slavemij niet thuishoort in het 'pure' kapitalisme: als je arbeid zou inzetten als langdurige verplichting, dan zou op zijn minst de verschaffer van die arbeid dat vrijwillig moeten doen en de toekomstige opbrengst daarvan zelf mogen houden (p. 4, 184-190, 254). Maar er is geen termijnmarkt voor arbeid en dat is een intrinsiek verschil tussen arbeid en kapitaal. Zoals Piketty liet zien ligt dat aan de basis van toenemende ongelijkheid, omdat kapitaalopbrengsten hierdoor harder kunnen groeien dan de beloning voor arbeid.

Hodgson legt haarfijn uit hoe in de loop der tijd door denkers als Weber, Veblen, Marx, Schumpeter, Keynes en Von Hayek nuanceringen en toevoegingen gedaan zijn, tot hij zelf met een beredeneerde definitie komt van kapitalisme aan de hand van zes kenmerken (p. 20, 259). Hij legt uit waar Marx het accent op legde (de arbeidsmarkt) en introduceert de M-definitie (p. 254), en vervolgens waar Schumpeter het accent op legde (banken die investeringen mogelijk maken), wat leidt tot de S-definitie (p. 256) en verdedigt een eigen definitie die M en S doet samsmelten. We zijn dan al een flink eind op streek. Het eerste deel van dit boek, dat 'Discovering capitalism' heet, begint met 'Distilling the essence' en eindigt op pagina 251 met genoemde definitie. Dan zijn er nog ongeveer 130 pagina's over om te filosoferen over alternatieve systemen ('socialisme', 'postkapitalisme'), zaken als ongelijkheid, en de toekomst.

Het is een ambitieus en dik boek, maar het is moeilijk om er een verhaal uit te halen, daarvoor is het te theoretisch. Er is een wetenschapsfilosofische uitweiding over de noodzaak van het essentialisme (de kern van een fenomeen is dan belangrij-

ker dan de studie van de verschillende verschijningsvormen van het fenomeen in de populatie, zie Popper, Althusser, Mayr) (p. 25-52). Hodgson's conclusie luidt dat classificatie niet kan zonder een heldere definitie, en om dat laatste is het hem te doen. Er is minder aandacht in dit boek voor typologieën die *soorten* kapitalisme bestuderen, zoals *Varieties of Capitalism*, want Hodgson zit daar een stap voor: eerst maar eens het concept helder krijgen. En dat wordt, zoals gezegd, breed aangepakt. In het hoofdstuk over sociale structuur en persoonlijke motivatie komen behalve Darwin en Veblen ook de proeven over gehoorzaamheid van Milgram aan de orde (p. 67-75).

Hodgson verklaart uitdrukkelijk geen Marxist te zijn en ook geen libertarische markt-fundamentalist. Hij benadrukt instituties en wetten als een voorwaarden-scheppend kader, met veel aandacht voor de wettelijke basis van het kapitalisme, waarbij er niet zoveel aandacht is voor de herkomst van al die noodzakelijke wetten: daarover zou de historicus nog wel wat meer willen horen. Hodgson geeft ook aan dat het niet wenselijk is een definitie dicht te timmeren met aanvullende eisen. Zo komt 'innovatief vermogen' niet voor in de definitie omdat ook andere systemen innoverend kunnen zijn, hoe belangrijk innovaties ook zijn voor het kapitalisme.

Hodgson neemt uitdrukkelijk afstand van het populaire gebruik van 'kapitaal' voor iets wat waarde heeft, zoals sociaal kapitaal, natuurlijk kapitaal en menselijk kapitaal (*human capital*) (p. 191-203). Het zou helderder zijn te spreken over sociale netwerken (*trust*), natuurlijke omgeving (moeilijk in prijs te vangen!) en *human resources*. Vooral menselijk kapitaal is, zoals eerder uitgelegd, geen kapitaal omdat je er geen derivaten van kunt verhandelen. Kapitaal gaat om geld waarmee je schulden kunt aangaan (p. 189). Zelfs kapitaalgoederen (machines, fabrieken) zou Hodgson liever anders noemen.

Dit is uiteindelijk minder economische geschiedenis en meer een conceptueel analytische exercitie. Er is weinig aandacht voor economische groei: Allen, Frieden, O'Rourke, Pommeranz, Vries, Van Zanden zul je in dit boek tevergeefs zoeken. McCloskey komt aan de orde maar wordt in een voetnoot wat dunnetjes behandeld ('Ideas matter. But so do institutions', 37). De Vries en Van der Woude worden één keer genoemd. Wel is er uiteraard plaats voor North en Weingast.

Jeroen Touwen, Universiteit Leiden

Jan Postma, *Alexander Gogel, 1765-1821. Grondlegger van de Nederlandse Staat*. (Hilversum: Verloren, 2017). 400 p. (proefschrift Universiteit Leiden 2017) ISBN 9789087046330.

DOI:10.18352/TSEG.967